

created division of man and society, state and citizen, to their alienation, hostility in relation to each other. If the state is a form of organization of society, then it forms the rights and duties of man, including the so-called "natural rights", but such a design is carried out taking into account the entire palette of spiritual and material factors of national life, which in its particular combination form the very state, forming with it the only substance. And in this sense, the so-called universal or universal values, such as, in particular, human rights and freedoms, acting as the legal "locomotive" of modern law convergence, covertly conceal attempts by individual entities to impose on all societies and states that execute them, a well-defined special system of socio-regulatory coordinates, including morals and religions.

Law convergence in its external aspect, that is, in the context of the convergence of different national law orders, can be justified and effective only if the corresponding state-organized societies have historically evolved within the same spiritual parameters, presented primarily in the peculiarities of the religious outlook. After all, religion itself is the spiritual basis of a society and state, and it is capable of fully justifying the complete relationship between real and ideal, absolute (metaphysical), and relative (empirical). Any sociocultural system always finds the appropriate justification in the features of a religious outlook that, due to historical causes, is not and cannot be the same or universal in the whole world.

Key words: law convergence, moral, religion, economy, policy, state.

УДК 340.1

В. Ю. ВАСЕЦЬКИЙ,
кандидат юридичних наук

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ ЯК ЧИННИК ГУМАНІЗАЦІЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Досліджуються питання гуманістичної спрямованості будівництва держави. Проаналізовано юридичну відповідальність держави перед людиною у сфері забезпечення її прав та свобод. Розглянуто загальносоціальні та юридичні гарантії забезпечення і реалізації прав та свобод людини і громадянина. Розглянуто міжнародно-правові та національні гарантії прав людини. Підкреслено, що застосування інституту юридичної відповідальності Української держави зумовлено вимогами Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та відповідних зобов'язань держави. На національному рівні юридична відповідальність держави виступає у формі забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина, що відображені в Конституції України.

Ключові слова: права людини, юридична відповідальність держави, міжнародно-правові та конституційно-правові гарантії.

Васецкий В. Ю. Юридическая ответственность государства как фактор гуманизации правовой системы в сфере обеспечения прав и свобод человека

Исследуются вопросы гуманистической направленности государственного строительства. Проанализирована юридическая ответственность государства перед личностью в сфере обеспечения прав и свобод человека. Рассмотрены общесоциальные и юридические гарантии по обеспечению и реализации прав и свобод человека и гражданина. Рассмотрены международно-правовые и национальные гарантии прав человека. Подчеркнуто, что применение института юридической ответственности Украинского государства обусловлено положениями Конвенции о защите прав человека

и основных свобод и соответствующих обязательств государства. На национальном уровне юридическая ответственность государства выступает в форме обеспечения конституционных прав и свобод человека и гражданина, которые отображены в Конституции Украины.

Ключевые слова: права человека, юридическая ответственность государства, международно-правовые и конституционно-правовые гарантии.

Vasetsky Viacheslav Yuriyovych. Legal responsibility of the state as a factor of humanization of the legal system in the sphere of human rights and freedoms

In this paper the questions of humanistic orientation of state building are investigated. The legal responsibility of the state in relation to person in the sphere of human rights and freedoms is analyzed. The general social and legal guarantees of rights and freedoms of the person and the citizen are considered. International and national legal guarantees of human rights are considered. It is noted that the application of the institute of legal responsibility of the Ukrainian state is conditioned by the ratification of the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms and related obligations of the state. At the national level, the legal responsibility of the state is in the form of ensuring the constitutional human rights and freedoms which are reflected in the Constitution of Ukraine.

Key words: human rights, legal responsibility of the state, international and national legal guarantees.

Права людини – це одна з основних ознак правової держави поряд з верховенством права, забезпеченням свободи та гідного існування людини, розподілом влади та забезпеченням розвитку громадянського суспільства, а також визнання людини найвищою соціальною цінністю, захист її прав і свобод¹.

На сьогодні дедалі гостріше постає проблема взаємовідносин людини і держави, що й зумовлює її активне дослідження науковцями. Теоретичні аспекти цього питання розглядають Н. Оніщенко, О. Зайчук, П. Рабінович, В. Керимов, А. Назаренко, Т. Котарбинський, М. Власенко, Д. Горький, А. Олійник, Є. Корж та ін.

Актуальність даної проблеми зумовлена багатьма чинниками. Наприклад, Ю. Шемшученко головним призначенням права вважає забезпечення згоди та миру в суспільстві у контексті прав людини. Якщо в суспільстві починають панувати ідеї, які не відповідають загальнолюдським цінностям, моралі, правам людини, то, своєю чергою, роль і значення права неминуче знецінюються. В історії людства є достатньо свідчень того, що будь-яке суспільство може процвітати та оптимально розвиватися лише за умови правової організації життя, коли визначено верховенство права.

Саме це зумовлює необхідність активізації людського чинника, що відображається у понятті людиноцентризму як гуманістично орієнтованої політики й практики створення держави. Людиноцентризм у праві покликаний гарантувати почуття захищеності кожного та гарантованості прав та законних інтересів, він покликаний протистояти сваволі у процесі впорядкування суспільних відносин, забезпечити безсумнівну дію механізмів щодо правового порядку в усіх сферах суспільного життя, гарантувати дію системи безпеки. Важливим є врахування потреб пересічної людини і відчуття імпульсів, що надає громадянське суспільство.

Водночас замість людиноцентризму може з'явитися етноцентризм у праві, на заваді якому стане ствердження таких ціннісних юридичних категорій, як

честь, гідність, мораль тощо. Зазначена проблема й надалі може бути об'єктом дослідницьких пошуків у вітчизняній юридичній науці².

Гуманістична спрямованість будівництва держави пов'язана з таким важливим у сучасному праві елементом, як юридична відповідальність держави перед людиною у сфері забезпечення її прав та свобод. Це питання необхідно розглядати в контексті загальних процесів глобалізації, що передбачають створення єдиних правових стандартів, зближення національних правових систем, насамперед у сфері прав людини. Дослідження цих проблем становлять основу мету статті.

Серед чинників, що актуалізують проблему відповідальності держави перед особою, А. Олійник виділяє місце та роль особистості в політичному житті суспільства, а також права й свободи людини, її обов'язки тощо³. На нашу думку, одним з чинників посиленої уваги до юридичної відповідальності держави перед людиною є те, що в умовах глобального світу права, свободи, обов'язки людини і громадянина виявляються найважливішими серед інших правових явищ⁴.

Якою б не була держава за своєю природою, який би режим не панував – права та свободи людини, їх взаємодія з державою завжди мали практичне значення, оскільки без урахування цієї взаємодії неможливо було б встановити в суспільстві порядок, необхідний для панівної еліти або для демократично обраних представників народу. У розвитку державності України як демократичної європейської країни ключове місце належить формуванню правової системи, одним із головних елементів якої є права людини з позицій як внутрішньодержавного, так і загальносвітового значення. Тому актуальною постає проблема удосконалення законодавчої бази щодо розвитку та становлення інституту захисту прав людини – одного з основних пріоритетів правової держави⁵.

На сьогодні актуальним є питання щодо з'ясування співвідношення між правами і свободами людини, а також юридичною відповідальністю держави, яка виступає у формі юридичних гарантій із забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина, правовими гарантіями в системі забезпечення прав і свобод людини, відображеними в Конституції України. При цьому треба насамперед мати певну визначеність стосовно понять, які використовуються у дослідженні, а саме «права», «свободи», «юридична відповідальність» щодо юридичних гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина. Змісту прав людини властиві моральні, політичні, соціально-економічні, духовні, релігійні і правові чинники. Стосовно співвідношення прав і свобод людини і держави передусім виступають правові або юридичні аспекти проблеми⁶.

Під юридичною відповідальністю традиційно розуміють застосування в особливому процесуальному порядку до особи, яка вчинила правопорушення, засобів державного примусу, передбачених санкцією правової норми⁷. Існує низка особливостей правових гарантій, якими держава забезпечує права і свободи людини і громадянина.

Насамперед відзначимо, що свободи людини і громадянина утворюють інститут конституційного права, який містить норми, що визначають взаємовідносини держави і особи. Тому, як зауважують П. Рабінович і М. Хавронюк, «гарантії реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина – це умови та засоби, принципи та норми, які забезпечують здійснення, охорону і

захист зазначених прав, є запорукою виконання державою та іншими суб'єктами правовідносин тих обов'язків, які покладаються на них для реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина»⁸.

Зазначені гарантії формують відповідну систему, яка й забезпечує захист прав і свобод людини і громадянина. Усі можливі гарантії по забезпеченню і реалізації прав та свобод людини і громадянина поділяють на загальносоціальні (загальні) та власне правові, юридичні (спеціальні).

Загальносоціальними є ідеологічні, політичні, економічні, власне соціальні, організаційні гарантії. Ті чи інші загальні гарантії завжди пріоритетні у сфері реалізації відповідної групи прав людини і громадянина.

Правові (юридичні) гарантії реалізації прав та свобод людини і громадянина, до яких належить і юридична відповідальність, – це встановлені державою, із наданням їм формальної (юридичної) обов'язковості принципи та норми, що забезпечують здійснення зазначених прав і свобод за допомогою належної регламентації порядку їхнього здійснення, а також їх охорони та захисту.

Особливе місце в системі правових гарантій реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина є юридична відповідальність. Її специфіка полягає у тому, що захист і охорона прав та свобод людини і громадянина забезпечується шляхом гарантування виконання органами державної влади, місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами своїх обов'язків, що кореспондують зазначеним правам та свободам⁹. Тобто йдеться передусім про юридичну відповідальність держави в особі органів державної влади, а також посадових і службових осіб.

З іншого боку, юридична відповідальність передбачає функцію по забезпеченню виконання обов'язків людини і громадянина, які є складником правового статусу людини і громадянина.

А. Олійник зазначає, що розуміння захисту прав і свобод людини та громадянина містить категорії забезпечення, гарантування та здійснення суб'єктивного права. На його думку, забезпечення конституційних свобод і недоторканності людини та громадянина в Україні – це створення сприятливих умов для їх здійснення, охорона, захист суб'єктивних свобод від правопорушення, відновлення порушеного права компетентними державними органами чи органами місцевого самоврядування, їх посадовими або службовими особами та об'єднаннями громадян, здійснення матеріальних чи процесуальних юридичних заходів¹⁰.

Залежно від рівня юридичного статусу правових гарантій розглядають міжнародно-правові і національні гарантії, які, своєю чергою, поділяють на конституційні та галузеві.

Міжнародно-правові гарантії обумовлені міжнародними договорами, обов'язковими для України. Так, відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод держава повинна не лише мати законодавство, яке якнайповніше забезпечує дотримання конвенційних прав і свобод, а й вживати всіх необхідних заходів для того, щоб воно реально діяло.

Принципи конституційно-правового статусу людини і громадянина, конституційні норми, в яких визначені повноваження відповідних органів державної влади щодо забезпечення прав та свобод людини і громадянина, а також їх відповідальність, формують конституційні гарантії.

У системі правових гарантій із забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні, як зазначають дослідники, норми права, особливо галузевого, є дещо розрізненими, часто неузгодженими з відповідними нормами Конституції України та іншими законами. «Частково це є проявом відсутності належних політичних, економічних та інших загальних гарантій їх здійснення, частково – відсутністю чітких концептуальних засад розвитку вітчизняного законодавства»¹¹.

На сьогодні, на нашу думку, значну увагу варто приділяти правовому аспекту соціальної політики. На жаль, через корупцію, недобросовісну конкуренцію, зловживання службовим становищем та інші негативні явища соціальна політика займала і продовжує займати останню позицію в ієрархії державної політики, оскільки розглядалася як політика для найбільш уразливих категорій населення. Ні в якому разі не відкидаючи потребу адресної допомоги, розуміючи, що це на сьогодні пріоритетний напрям уваги держави в соціальній сфері; особливо щодо учасників АТО, членів їхніх сімей, вимушених переселенців, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей-сиріт, дітей-інвалідів, тих, хто терміново потребує складної комплексної медичної терапії тощо, хочемо наголосити, що розуміння соціальної політики повинно бути об'ємнішим, більш сучасним, цивілізованим щодо владштування європейського співжиття у «просторі свободи, безпеки і правосуддя».

Окрім цього, особливу увагу варто зосереджувати на таких питаннях, як:

– диференціація права, тобто відповідна пільгова політика, правомірне полегшення правового становища в межах чинного законодавства для тих категорій населення, які на це заслуговують;

– розробка концепції, згідно з якою держава повинна мотивувати, здійснювати програму стимулювання активнішого розвитку соціальної політики. Це підтримка новаторських проектів розвитку, можливостей використання потенціалу соціально-активної, талановитої молоді тощо. Сьогодні зазначається нагальна необхідність підготовки високотехнологічних спеціалістів у державі. Втім, без серйозної політики в цьому напрямі розмірковувати, прогнозувати розвиток потужного науково-технічного комплексу в майбутньому неможливо.

Про потребу необхідних зрушень у цьому напрямі неодноразово наголошувалося. Так, до напрямів соціальної політики ЄС належить те, що Європарламент та Рада «можуть ухвалювати заходи, щоб заохотити співпрацю держав-членів шляхом ініціатив, спрямованих на поглиблення знань, розвиток обміну інформацією та найкращими практиками, сприянням інноваційним підходам та досвіду оцінювання» (п. 2 а ст. 153 Договору про функціонування Європейського Союзу)¹².

Загалом сучасний етап розвитку України, її прагнення приєднатися до європейського співтовариства цивілізованих країн передусім щодо захисту основних прав і свобод людини і громадянина, реалізується із застосуванням інституту юридичної відповідальності Української держави, зокрема виконання зобов'язань держави за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

На сьогодні українські дослідники виокремлюють такі аспекти захисту прав людини як елементу відповідальності держави перед особою в українському правовому просторі:

- захист прав переміщених осіб в Україні;
- втручання у право власності в контексті дотримання принципу правотворчості;
- кваліфікаційна юридична допомога та доступне правосуддя;
- реалізація принципів захисту інтелектуальної власності;
- удосконалення інституту оподаткування у співвідношенні з європейськими стандартами;
- розв’язання проблеми пенсійного забезпечення населення;
- аналіз та вдосконалення міжнародно-правового захисту інституту прав людини в Україні;
- вдосконалення системи судочинства через розв’язання проблеми внутрішнього переконання судді при ухваленні рішень.

Отже, питання гуманізації правової системи України, яке визначається як людиноцентризм у праві, стає першорядним за важливістю для вирішення. Гуманістична спрямованість правової політики пов’язана з важливим у сучасному праві елементом – юридичною відповідальністю держави перед людиною у сфері забезпечення її прав та свобод.

Одним із найважливіших чинників сьогодення є боротьба з корупцією, вдосконалення системи правосуддя України, приведення її до європейських стандартів, здійснення соціально орієнтованої політики та пов’язаних з нею змін у правовій сфері, що на державному рівні сприятиме становленню України як вільної і незалежної держави.

1. Пархоменко Н. М. Розвиток законодавства України в контексті конституціоналізації, євроінтеграції та забезпечення прав людини: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2016. С. 160. **2. Шемичученко Ю. С.** Вступне слово // Альманах права. Людиноцентризм у праві: теоретико-прикладні засади. Вип. 8. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2017. С. 7. **3. Олійник А. Ю.** Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні: монографія. Київ: Алерта, КНТ, Центр навч. літ., 2008. С. 26. **4. Васецький В. Ю.** Інтеграційні процеси в Україні в контексті юридичної відповідальності держави перед особою по забезпеченню прав і свобод людини // Альманах права. Ціннісно-правові засади інтеграційних процесів в Україні. Вип. 6. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2015. С. 143–147. **5. Концепція удосконалення інституту юридичної відповідальності держави перед громадянським суспільством та особою в Україні / кер. творчого колективу Н. М. Оніщенко.** Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2014 р. 112 с. **6. Васецький В. Ю.** Забезпечення прав та свобод людини шляхом удосконалення інституту юридичної відповідальності держави перед особою // Часопис Київського університету права. 2009. № 3. С. 25–30. **7. Теорія держави і права.** Академічний курс: підручник / відп. ред. О. Зайчук, наук. ред. Н. Оніщенко. Київ: Юрінком Інтер, 2006. С. 502. **8. Рабінович П. М., Хавронюк М. І.** Права людини і громадянина: навч. посіб. Київ: Атіка, 2004. С. 246. **9.** Там само. С. 250. **10. Олійник А. Ю.** Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні. С. 153. **11. Рабінович П. М., Хавронюк М. І.** Права людини і громадянина. С. 252. **12. Договір про функціонування Європейського Союзу // Конституційні акти Європейського Союзу (в ред. Лісабонського договору) / пер. Г. Друзенка та С. Друзенко, за заг. ред. Г. Друзенка.** Київ: К.І.С., 2010. С. 154.

Vasetsky Viacheslav Yuriyovych. Legal responsibility of the state as a factor of humanization of the legal system in the sphere of human rights and freedoms

In this paper the questions of humanistic orientation of state building are investigated.

The main purpose of the paper is to study the problem of the humanistic orientation of the state in connection with the following two actual problems: the mutual influence of legal systems in the conditions of globalization, which involves the creation of common legal standards; legal responsibility of the state to a person in the field of human rights and freedoms.

The legal responsibility of the state in relation to person in the sphere of human rights and freedoms is analyzed. The general social and legal guarantees of rights and freedoms of the person and the citizen are considered. International and national legal guarantees of human rights are considered. It is noted that the application of the institute of legal responsibility of the Ukrainian state is conditioned by the ratification of the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms and related obligations of the state. At the national level, the legal responsibility of the state is in the form of ensuring the constitutional human rights and freedoms which are reflected in the Constitution of Ukraine.

Specificity of legal liability of the state in relation to guarantees of protection of human rights consists in warranting of human rights at the constitutional and legislative levels. Their performance is obligatory for public authorities, local government, officials.

It is made the conclusion that the humanization of the legal system of Ukraine today is one of the most important problems. Humanist orientation of legal policy in the modern conditions of globalization and tendencies of convergence of legal systems are universal principles that reflect the movement towards the recognition of man as one of the highest values of civilization and related with important element in modern law - the legal responsibility of the state to a person in the field of human rights and freedoms.

The important factor in the possibility of joining of Ukraine to the European community is positive progress in overcoming corruption, improving the judicial system of Ukraine, bringing it to European standards, implementing a socially oriented policy and related changes in the legal sphere that will help at the state level in the formation of Ukraine, as a free and independent state.

Key words: *human rights, legal responsibility of the state, international and national legal guarantees.*